

Capitolul 1

Aventurile unui cuvânt

– *Nostim cuvânt, „etică”! De unde vine?*

– Din grecescul *èthos*. Dar nu e deloc ușor să redai ceea ce însemna *èthos* pentru grecii din Antichitate, deoarece este imposibil să găsim măcar un cuvânt din vocabularul nostru actual care să traducă acest termen. De fapt, el avea mai multe semnificații, pentru care noi nu dispunem de un echivalent global, deoarece modul lor de gândire era diferit de al nostru.

Ethos înseamnă, în primul rând, „habitatul”, mai precis maniera în care o specie animală „locuiește pe pământ”. Care ar fi, așadar, *èthosul* pentru păsări? Să zboare, să cânte, să ciugulească, să-și facă cuiburi, să facă ouă, să circule prin aer dintr-o regiune sau de pe un continent pe altul. În zilele noastre, există, în acest sens, o disciplină

științifică numită „ethologie”, care studiază comportamentele animalelor în mediul lor natural. Această disciplină este cu mult diferită de etică, dar denumirea sa provine de la același cuvânt, *èthos*.

Aceasta nu e tot! Deoarece *èthos*, în limba greacă, poate însemna și „caracterul” unei persoane, felul în care aceasta „locuiește pe pământ”, în funcție de dispozițiile sale naturale. *Èthos* desemnează totodată „moravurile”, maniera de a te comporta într-o societate dată, într-o epocă dată. În acest caz, vorbim, deci, despre felul în care trăiesc oamenii, despre obiceiurile cărora li se subordonează, despre tipurile de reguli pe care le urmează și legi după care se guvernează.

Precum vezi, ceea ce se află în spatele fiecărei folosiri a termenului *èthos* este sensul general de „comportament”. Și poți constata că alocarea sensurilor nu este aceeași ca și în cazul nostru, căci noi nu stabilim o legătură între legile unei societăți, caracterul indivizilor și felul de a fi al animalelor. Termenul din greaca veche acoperă un domeniu diferit față de ceea ce a devenit el astăzi, un domeniu mai vast și mai divers.

– E drept că nu prea seamănă cu obiceiurile noastre!

– Și totuși, mai avem de călătorit spre a urmări aventurile acestui cuvânt până în zilele noastre. Am vorbit de *èthos*, dar încă nu și de *èthikè*, din care provine direct „etică”. *Ethikè* este adjectivul format din *èthos*. Literalmente, l-am putea traduce prin „comportamental”. Noțiunea apare la filosoful Aristotel, el fiind primul care va fi folosit expresia „*èthikè thèôria*” (ceea ce s-ar traduce, cuvânt cu cuvânt, prin „contemplare comportamentală”), spre a defini cunoașterea „referitoare la modul de a te comporta”.

Iată prima definiție posibilă, și fără îndoială cea mai bună, a ceea ce este „etică” pentru greci: o formă de cunoaștere privitoare la comportamente. Dar vei vedea imediat că există o distincție importantă ce trebuie făcută între două atitudini, două maniere de a privi comportamentele.

Pe de o parte, putem să ne rezumăm doar la a descrie, la a prezenta felul în care se comportă oamenii dintr-o anumită regiune, un anumit popor sau trib, ceea ce face că noi nu vom căuta să-i judecăm, să știm dacă ceea ce fac este bine sau rău, nici dacă este mai rău sau mai bine față de

ceea ce fac vecinii lor. Ne vom mulțumi doar să prezentăm cum se comportă ei.

– *Da, e mult mai obiectiv!*

– Nu aș fi prea sigur de asta. În orice caz, este o manieră pur descriptivă. De altfel, așa se și procedează atunci când se observă o specie animală. Nimeni nu va afirma despre pești că este „rău” faptul că respiră prin branhii sau că mamiferele procedează „mai bine” respirând prin plămâni. Nu facem altceva decât să descriem felul lor de a fi.

Dar, în observarea comportamentelor, mai este posibilă și o a doua atitudine, care constă în încercarea de a te comporta cât mai bine cu putință. Ea încearcă determinarea comportamentelor „bune”, pe care le vom căuta și vom face tot posibilul să le urmăm, și a celor „rele”, cele pe care va trebui să le evităm, să le înlăturăm sau să le combatem. Aici se va pune problema judecăților normative, care enunță ce e bine și ce e rău. Trebuie, atunci, să încercăm să aflăm *în funcție de ce* unele comportamente sunt mai bune, iar altele mai puțin bune. Este vorba, deci, de a lansa judecăți morale asupra comportamentelor, de a

le discerne pe cele care sunt purtătoare de valori pozitive de cele care, dimpotrivă, sunt imorale sau antimorale, care comportă pericole sau valori distructive.

– *Tu vorbești despre judecăți morale, de bine și de rău, de valori etc. Etica, în cele din urmă, e totuna cu morala?*

– Această întrebare a provocat deja multiple dezbateri! Problema este că e la fel de corect să spui „Da, sunt același lucru” și „Nu, sunt diferite”.

– *Și cum putem ieși din încurcătura aceasta?*

– Foarte simplu, deoarece acești doi termeni nu sunt identici, respectiv diferiți la același nivel.

Să începem cu nivelul la care se confundă. Tocmai am afirmat că grecii din Antichitate se foloseau de termenul „etică” spre a desemna ceea ce se referă la comportamentele unei colectivități sau ale unui individ, ceea ce este legat de moravurile bune sau rele ale oamenilor la un moment dat. Romanii, la rândul lor, au făcut același lucru în limba lor, în latină. Spre a traduce *èthikè* în latină, Cicero a pornit de la echivalentul latin pentru *èthos*, adică *mos*, moravuri, la plural *mores*.